

Astroloba Uitew. (VI)

L.E. GROEN

CULTIVARS

Astroloba spiralis (L.) Uitew. 'Pentagona' stat. nov.

Standaardexemplaar voor de cultivarnaam 'Pentagona' is Groen 108, 57SF00274 (WAG).
BASIONYM: *Aloe spiralis* L. *b. pentagona* Aiton, Hort. Kew. ed. 1: 470-471 (1789); Willd., Sp. Pl. ed. 4, 2: 191 (1799).
NEOTYPE: Ker-Gawler, Bot. Mag. t. 1138 (1811).
Aloe pentagona (Aiton) Haw., Trans. Linn. Soc.: 7 (1804); Jacquin, Fragmenta Botanica t. 111 (1809); W.T. Aiton, Hortus Kew. ed. 2: 298 (1811); Ker-Gawler, Bot. Mag. t. 1138 (1811); Salm-Dyck, Cat. Rais.: 10 (1817) & Monogr. gen. Aloes: § 2 fig. 4 (1837); Roemer & Schultes, Syst. Veg. 7: 659 (1829).
Aprica pentagona (Aiton) Willd., Mag. Ges. Naturf. Freund. Berl. V: 273 (1811); Haworth, Suppl. Pl. Succ.: 62 (1819); Baker, J. Linn. Soc., Bot.: 217 (1880) & Flora Cap. 6: 330 (1896); Berger, Pflanzenreich 38: 117 (1908); Kunth, Enum. Pl. 4: 495-496 (1843); Duursma, Succulenta: 90-92 (1936); Uitewaal, Succulenta: 97-102, 169-171 (1936); Brown, Cact. Succ. J. (Amer.) 15: 31-32 (1943).
Astroloba pentagona (Aiton) Uitew., Succulenta: 53, 54 (1947); Jacobsen, Handbuch der sukkulenten Pflanzen I: 300 (1954) & Sukkulentenlexikon: 99 (1970); Pilbeam, Haworthia and Astroloba: 152 (1983).
Haworthia pentagona (Aiton) Haw., Syn. Pl. Succ.: 97 (1812); Scott, The genus Haworthia: 146 (1985); Parr, Bull. A.S.P.S. 6: 196, 257 (1971).

Taxonomische bijzonderheden

Astroloba spiralis 'Pentagona' is een cultivar van *A. spiralis* die in de literatuur als *A. pentagona* bekend staat. Uitewaal (1947) heeft *A. pentagona* als typesoort voor *Astroloba* aangewezen.

De sinds midden 18e eeuw gekweekte cultivar is op grond van zijn 5 niet of nauwelijks gedraaide rijen bladeren onderscheiden. De naam is soms gehecht aan hybriden van onbekende herkomst. In de loop van de 19e en 20e eeuw zijn iets afwijkende typen uit cultuur als soorten, variëteiten en vormen beschreven. Zulke planten zijn niet als natuurlijke populaties bekend. De westelijke vormen van het *A. spiralis*-complex komen het meest in habitus met de cultivar overeen.

Het epitheton *pentagona* wordt voor het eerst genoemd door Aiton (1789), die *Aloe spiralis* var. *pentagona* publiceert te zamen met *Aloe spiralis* var. *imbricata*. Er is geen materiaal bewaard gebleven dat als type voor de naam *pentagona* kan dienen. De twee variëteiten verschillen uitsluitend in bladspiralering, hetgeen geen taxonomisch kenmerk van waarde is. De var. *imbricata* is een overtollige naam voor *Astroloba spiralis* (L.) Uitew. (Wijnands, 1983). De nauwelijks informatieve beschrijving van *Aloe spiralis* var. *pentagona* (Willdenow, 1799) en *Aloe pentagona* (Haworth, 1804) berusten op de weinig zeggende beschrijving van Aiton. De eerste afbeeldingen van *A. pentagona* van Jacquin (1809) en Ker-Gawler (1811) tonen een *Astroloba* met gladde bloembuis. De afbeelding van Ker-Gawler is gemaakt naar een plant, afkomstig van Haworth, die evenals Aiton in de collectie in Kew werkte. Deze afbeelding is aangewezen als het neotype van *A. pentagona* en niet de twee jaar oudere afbeelding van Jacquin, die gemaakt is naar een plant te Wenen. Reinecke stelt dat de door haarzelf onderscheiden, maar niet gepubliceerde *Astroloba hallii* zoveel verward is met *A. pentagona* dat het epitheton *pentagona* verworpen moet worden. Zij beschrijft naast *A. hallii* om deze reden *A. smutsiana*, een westelijke vorm van *A. spiralis*, die in habitus het meest op 'Pentagona' lijkt.

Astroloba spiralis 'Pentagona'

Foto van de auteur

Tekening: *Astroloba spiralis* door P. Kostense

De onder pentagona gepubliceerde beschrijvingen hebben naar haar mening betrekking op *A. hallii*, *A. smutsiana* of een mengvorm en zij beschouwt daarom *A. pentagona* als een te verwerpen naam.

Onder *A. pentagona* worden hybriden van onbekende herkomst gekweekt. Deze hybriden hebben vrij talrijke duidelijke tuberkels op de bladonderzijde. Zie voor verdere details X *Astroworthia skinneri*.

Beschrijving:

Bladeren dicht opeen, in 5 rechte tot zwak spiraalvormige rijen, opgericht-gespreid, lancetvormig-driehoekig, naar de top toegespitst, puntig, 3-4 cm lang, aan de basis 1,2-1,5(1,9) cm breed, niet glanzend, onderzijde af en toe met min of meer onregelmatig verspreide, smalle, witachtige, vrij onduidelijke punten, nerven niet duidelijk zichtbaar.

Bloemstengel 18-50 cm lang (excl. bloeiwijze), al dan niet vertakt, 3-5 steriele bracteeën, deze 4-7 mm lang. Bloemtros 12-30 cm lang, onderste fertiele bracteeën 4-5 mm lang, in het midden 3-4 mm lang. Bloemsteeltjes onderaan bloem 3-5 mm lang, in het midden 2-3 mm lang. Bloemdek buisvormig, onduidelijk 6-hoekig, glad, soms op de hoeken iets sponsachtig opgezwollen, 12-14 mm lang, groenachtig, met korte, stompe, stervormig uitstaande, groenachtig witte bloemslippen.

Vanaf rond 1730 in cultuur (P. Miller, J.J. Dillen).

De cultivar 'Pentagona' omvat planten die sterk op elkaar gelijken maar niet alle identiek zijn.

De verschillen in vegetatieve kenmerken (bladstand, bladgrootte) en generatieve kenmerken (ruwheid van de bloembuis) zijn echter zo gering dat het niet zinvol is, meer dan 1 cultivar te onderscheiden.

Levende exemplaren gezien:

57SF00395, Dodson 363 USA, San Carlos (BID); 57SF00272, coll. Uitewaal (BID); 57SF00274, idem; 57SF00279, idem; 57SF00398, idem; 57SF00400, idem; 82SF01077, idem.

Herbarium:

Groen 104, 57SF00274 (WAG); Groen 107, 57SF00400 (WAG); Groen 108, 57SF00274 (WAG).

Heterotypische synoniemen:

Astroloba pentagona var. *torulosa*

Aloe quinquangularis Roemer & Schultes, Syst. Veg. 7: 658 (1829).

Aloe spirilla (Haw.) Salm-Dyck var. *quinquangularis* (Roemer & Schultes) Salm-Dyck, Monogr. gen. Aloes § 1, fig. 3b (1837).

Aprica pentagona (Aiton) Willd. var. *torulosa* Haw., Rev. Pl. Succ.: 201 (1821); Uitewaal, Succulenta: 100, 101, 169-171 (1936).

Astroloba pentagona (Aiton) Uitew. var. *torulosa* (Haw.) Uitew., Succulenta: 54 (1947); Jacobsen, Handbuch der sukkulenten Pflanzen I: 300 (1954) & Sukkulantenlexikon: 99 (1970).

Haworthia pentagona (Aiton) Haw. var. *torulosa* (Haw.) Parr, Bull. A.S.P.S. 6: 196, 257 (1971); Scott, The genus *Haworthia*: 147 (1985).

NEOTYPE: Salm-Dyck, Monogr. gen. Aloes: § 1, fig. 3b (1837).

Aprica pentagona var. *torulosa* is een vorm van 'Pentagona' met enigszins opgezwollen weefsel op de hoeken van de bloembuis. Dit kenmerk doet aan *A. spiralis* denken, waarvan de gehele bloembuis is opgezwollen hetgeen door Uitewaal (1936) uitvoerig besproken is. Fig. 3b van Salm-Dyck wordt hier aangewezen als het neotype van zowel *Aloe quinquangularis* als *Aprica pentagona* var. *torulosa*.

Astroloba pentagona var. *torta*

Aprica pentagona (Aiton) Willd. var. *torta* Haw., Suppl. Pl. Succ.: 62 (1819).

Aloe pentagona (Aiton) Willd. var. *torta* (Haw.) Kunth, Enum. Pl. 4: 495 (1843).

TYPE: Niet aangewezen.

Op grond van de afwijkende bladstand beschreven.

Astroloba deltoidea var. *turgida*

Aprica turgida Baker, J. Bot. 27: 44 (1889) & Flora Cap. 6: 330 (1896).

Aprica deltoidea (J.D. Hooker) Baker var. *turgida* (Baker) Berger, Pflanzenreich 38: 118 (1908).

Astroloba deltoidea (J.D. Hooker) Uitew. var. *turgida* (Baker) Uitew. ex Jacobsen, Handbuch der sukkulenten Pflanzen I: 298 (1954) & Sukkulantenlexikon: 99 (1970).

Astroloba turgida (Baker) Jacobsen, Handbook Succ. Pl. I: 227 (1960) & Sukkulantenlexikon: 99 (1970).

Haworthia deltoidea (J.D. Hooker) Parr var. *turgida* (Baker) Parr, Bull. A.S.P.S. 6: 195 (1971); Scott, The genus *Haworthia*: 143 (1985).

TYPE: Niet aangewezen.

Uitewaal (1947) reduceert *Aprica turgida* Baker tot een synoniem van *Astroloba congesta* (Salm-Dyck) Uitew. Hij beschouwt die, evenals *Aprica deltoidea* var. *intermedia* als een kleinere, weinig afwijkende vorm van *A. deltoidea*. Gezien de nauwe verwantschap binnen de *A. foliolosa*-groep is het handhaven van deze variëteiten niet zinvol. Door Jacobsen (1960) is *A. turgida* (Baker) H.J. Jacobsen gepubliceerd, gebaseerd op *Aprica turgida* Baker. Jacobsen noemt echter ook de nooit door Uitewaal gepubliceerde *Astroloba deltoidea* (J.D. Hooker) Uitew. var. *turgida* (Baker) Uitew., eveneens gebaseerd op *Aprica turgida* Baker. Hierdoor is *Astroloba turgida* (Baker) H.J. Jacobsen een illegitieme naam.

Aprica pentagona var. *willdenovii*

Aprica pentagona (Aiton) Willd. var. *willdenovii* Baker, J. Linn. Soc., Bot.: 217 (1880).

Aprica pentagona (Aiton) Willd. var. *willdenovii* Baker, Flora Cap. 6: 330 (1896); Berger, Pflanzenreich 38: 117 (1908); Uitewaal, Succulenta: 99-100, 171 (1936); Brown, Cact. Succ. J. (Amer.) 15: 57, 58 (1943).

Baker geeft *Aloe spiralis* Haw. non L. een nieuwe naam als *Aprica pentago-*

na var. *willdenovii*. Het type van de var. *willdenovii* is derhalve het type van *Aloe spiralis* Haw., waarvoor hier als neotype Salm-Dyck, fig. 5 is aangewezen. Door Baker is de var. *willdenovii* in 1880 beschreven, doch in 1896 als *willdenowii* gepubliceerd. Volgens de huidige nomenclatuurregels is *willdenovii* correct.

Astroloba pentagona* var. *spiralis

Aloe spiralis Haw., Trans. Linn. Soc.: 7 (1804) non L. 1753; Sprengel, Syst. Veg.: 70 (1825); Roemer & Schultes, Syst. Veg. 7: 659 (1829); Salm-Dyck, Monogr. gen. Aloes § 1 fig. 5 (1836).

Aprica spiralis (Haw.) Willd., Mag. Ges. Naturf. Freund. Berl. V: 273 (1811); Haworth, Suppl. Pl. Succ.: 64 (1819).

Haworthia spiralis (Haw.) Haw., Syn. Pl. Succ.: 97 (1812) [non (L.) Duval 1809].

Aloe pentagona Haw. var. *spiralis* (Haw.) Salm-Dyck, Cat. Rais.: 10 (1817).

Astroloba pentagona (Aiton) Uitew. var. *spiralis* (Haw.) Uitew., Succulenta: 54 (1947); Jacobsen, Handbuch der sukkulenten Pflanzen I: 300 (1954) & Sukkulentenlexikon: 99 (1970).

Haworthia pentagona (Aiton) Uitew. var. *spiralis* (Haw.) Parr, Bull. A.S.P.S. 6: 196, 258 (1971); Scott, The genus *Haworthia*: 146 (1985).

NEOTYPE: Salm-Dyck, Monogr. gen. Aloes: § 1 fig. 5 (1836).

Aloe spiralis is een door Haworth beschreven taxon met een gladde, soms gevlekte bladonderzijde en een gladde bloembuis. Salm-Dyck (1817) en ook Baker (1880) beschouwen *A. spiralis* Haw. als een variëteit van *A. pentagona*. Volgens Pilbeam zijn de meeste planten die als *Astroloba pentagona* var. *spiralis* benaamd zijn, hybriden met mogelijk een *Haworthia*-soort als een van de ouders. Het is waarschijnlijk dat Uitewaal in zijn onderzoek ook gehybridiseerde planten als *A. pentagona* heeft betrokken. De variëteit *willdenovii* is door Baker in 1880 beschreven. Hij brengt *Aloe spiralis* Haw. non L. bij deze variëteit onder. Uitewaal (1936) en Brown (1943) beschouwen deze variëteit als identiek met *Aloe spiralis* Haw. non L. Genoemde auteurs beschrijven var. *willdenovii* als een iets forsere plant dan *Astroloba spiralis* 'Pentagona'.

Astroloba pentagona* var. *spirella

Haworthia spirella Haw., Syn. Pl. Succ.: 97 (1812).

Aloe spirella (Haw.) Salm-Dyck, Cat. Rais.: 10 (1817) & Monogr. gen. Aloes § 2 fig. 3 (1837); Roemer & Schultes, Syst. Veg. 7: 658 (1829).

Aprica pentagona (Aiton) Willd. var. *spirella* (Haw.) Baker, J. Linn. Soc., Bot. 18: 217 (1880); Berger, Pflanzenreich 38: 118 (1908).

Astroloba pentagona (Aiton) Uitew. var. *spirella* (Haw.) Uitew., Succulenta: 54 (1947); Jacobsen, Handbuch der sukkulenten Pflanzen I: 300 (1954) & Sukkulentenlexikon: 99 (1970).

Haworthia pentagona var. *spirella* (Haw.) Parr, Bull. A.S.P.S. 6: 149, 196 (1971); Scott, The genus *Haworthia*: 147 (1985).

NEOTYPE: Salm-Dyck, Monogr. gen. Aloes § 2: fig. 3 (1837).

Zowel Salm-Dyck als Haworth vermelden voor *Aloe spirella* vlekken aan de bladonderzijde. De afbeelding van Salm-Dyck van *A. spirella* toont een plant die sterk op *A. spiralis* Haw. en verwanten lijkt.

Het is een plant met een gladde, soms gevlekte onderzijde en blijkens aanvullende opmerkingen van Haworth met een gladde bloembuis. Deze beschrijving komt overeen met 'Pentagona'.

(slot volgt)